

TÁLTOS KÖNYVTÁR

IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK

— — — — — SZERKESZTI: KÁRPÁTI AURÉL — — — — —

Dr. JORDÁN KÁROLY

AZ ARÁNYOS
VÁLASZTÓ RENDSZEREK
BÍRÁLATA

A T Á L T O S K I A D Á S A
1 9 1 9

AMIDÓN A FORRADALOM végig söpörve Európa nagy részét, romba döntötte a régi intézmények szikla szilárdnak hitt alkotásait, a többségi választó rendszer sem kerülhette el e sorsot. Ma igazságosabb, önkénytől, választási geometriától és véletlentől független választó rendszert követünk. Ezt azonban csak az arányos rendszer képes megadni.

Az arányosnak nevezett rendszerek azonban nem tesznek mindannyian eleget a támasztott követelményeknek, sőt be kell vallani, hogy az eddig alkalmazott ily módszerek rendszerint csalódást okoztak, mint, például a Hondt-rendszer 1900-ban Belgiumban. Szükségesnek mutatkozik tehát az arányos rendszerek lényegét a közönséggel megismertetni s képessé tenni arra, hogy azokat megítélhesse, köztük annak idején helyesen választhasson; szükséges az azért is, nehogy valamely rossz rendszer által okozott hibákért az arányos rendszereket általában felelőssé tegye. Ezt a célt kívánja szolgálni ez az értekezés.

Budapest, 1919. február havában.

Dr. Jordán Károly.

Bevezetés.

Már több mint hetven esztendeje annak, hogy megindult a harc a többségi választó-rendszerek ellen, azoknak arányos rendszerrel való helyettesítése céljából. Ennek a küzdelemnek nem az volt az oka, hogy elméleti szempontból a kisebbségeknek valami módon képviselőt akartak juttatni, hanem az, a tapasztalat által bebizonyított tény, hogy a többségi rendszerek nem tudják biztosítani a parlament többségét a választók többségének, hogy nagyon gyakran a szavazók kisebbsége ragadta magához a parlament többségét; ily esetekben különösen ha a kisebbség számbeli inferioritása túl nagy volt, általános felzúdulás követte a választást s a rendszer megváltoztatását követelték.

Sok példát lehetne felhozni arra, hogy az tényleg hányszor fordult elő. Itt csak kettőt említünk; az első az 1910-iki magyarországi választás, ame-

lyen a kisebbségben levő munkapárt óriási többséget ért el a parlamentben; a másik az 1918-as angol választás, amelyen a kormánypárt a mandátumok kétharmadát hódította meg, a mintegy 800.000 szavazattöbbséggel rendelkező ellenzékkel szemben.

Az ily eseteket rendesen az egyenlőtlen kerületbeosztással, az úgynevezett választási geometriával szokták magyarázni. A többségi rendszerben ugyanis miután a választók rendesen csak egy képviselőt választanak, a kerületbeosztás szükségszerű követelmény. Ez a beosztás azonban nem lehet teljesen tetszőleges, hanem azt olyformán kell végrehajtani, hogy lehetőleg minden kerület egyenlő számú szavazóval bírjon. Ha a beosztás nem ilyen volna, akkor a kevesebb szavazóval bíró kerület választóinak nagyobb befolyása volna a parlament létrehozására, mint a több szavazóval bíró kerületeinek, ami a szavazójog egyenlősége ellen vétene. Nálunk eddig nagyon egyenlőtlenek voltak a kerületek; voltak olyanok, amelyek csak 100 szavazóval, mások, amelyek 10.000 szavazóval bírtak. Az előbbi kerületek szavazói tehát százszoros szavazattal bírtak az utóbbi kerületek szavazóival szemben. És ezt egyenlő választójognak nevezték, holott a legszemérmelenebb plurális rendszer sem mert volna ennyire igazságtalan lenni.

A kerületek egyenlő beosztása azonban rendkívül neheéz, sőt pontosan keresztül sem vihető; de ha sikerülne is ily beosztást létrehozni, az a nép-

mozgalmi változások révén csakhamar ismét egyenlőtlenné válna. A kerületek határainak megállapítása még egyenlő beosztás esetén is önkényes marad és alkalmat ad arra, hogy bizonyos pártok a csoportosítás segítségével előnybe kerüljenek.

Az alábbi példákban azonban ki fogjuk mutatni, hogy a többségi rendszer még egyenlő kerületbeosztás mellett sem bírja a választók többségének biztosítani a parlament többségét. Tegyük fel, hogy valamely ország 30 kerületből áll, amelyek mindegyike 10.000 szavazóval rendelkezik; továbbá, hogy 10 kerületben a P_1 pártra esett szavazatok 1000, a P_2 pártra esetteké 9000; más 20 kerületben pedig a P_1 párt 5100, a P_2 párt 4900 szavazatot kapott. Végeredményben a P_1 párt 112.000 szavazatával 20 mandátumot, a P_2 párt 188.000 szavazatával pedig csak 10 mandátumot nyert; tehát a szavazatok nagy többségével rendelkező párt mint kis kisebbség kerül a parlamentbe.

A többségi rendszereknek még sok más hibája is van, amelyek közt itt csak egyet említünk még fel. A többségi rendszer parlamentjét a nagy labilitás jellemzi, ami valamennyi pártra nézve, — még az ellenzékiekre is, — káros; mert igaz ugyan, hogy könnyebben foglalják el az ellenséges pozíciókat, de a már elfoglalt állásokat éppen oly könnyen el is vesztik s a változással járó megrázkódások hiábavalók voltak. Az ingadozásnak ez az állapota a fejlődésre feltétlenül káros.

Legjobb példa erre Szászország:

	Pártok	Szavazatok	Képviselők
1898	P_1	299.190	11
	P_2	305.658	12
1903	P_1	441.764	22
	P_2	309.034	1
1907	P_1	419.417	8
	P_2	444.839	15

A P_1 párt által 1903-ban elért óriási eredmény épp oly látszótagos volt, mint az 1907. évi vereség.

Miután a többségi rendszer a választók véletlen megoszlása folytán, vagy szándékosan előidézett kerületbeosztás által igen gyakran az ország kisebbségének kezébe adja a kormányt, tehát le kell róla mondani és arányos rendszerre térni át.

Sokféle arányos rendszer van alkalmazásban, még több ily tervezet létezik; legtöbbje azonban ugyanabban a hibában szenved, mint a többségi rendszer, sőt némelyik még nagyobb mértékben. Mielőtt tehát valamely rendszert elfogadnánk, azt szigorú bírálatnak kell alávetnünk.

A választórendszerek megbírálásánál, mint minden más tudományos tárgyalásnál, mindenekelőtt meg kell állapodni abban, hogy miféle követelménye-

ket támasztunk a különböző rendszerekkel szemben, hogy mily feltételek mellett vagyunk hajlandók azokat jónak ismerni el; csak ha ez megtörtént, akkor (foghatunk hozzá a kérdés objektív tárgyalásához).

1908-ban egy értekezésem alapjául azt a követelményt állítottam fel, hogy a rendszer olyan legyen, hogy: *„a parlament többsége mögött bármely körülmények közt föltétlenül a szavazatok többsége álljon”*. Ehhez a követelményhez a parlamentarizmus minden híve kénytelen volna ragaszkodni, ugyanis a parlamentarizmus alapelve a többség döntési joga, még pedig nemcsak a képviselőházban, hanem annak létrehozásánál is. Bármily szerénynek is tűnik fel a fenti követelmény, sem a többségi rendszer, sem a jelenleg alkalmazásban levő arányos rendszerek egyike sem elégítik ki.

A jelen értekezés alapjául lényegében véve ugyanez a feltétel fog szolgálni, más fogalmazásban. A választási rendszer olyan legyen, hogy:

1. Az a párt amelyre kevesebb szavazat adatott le, ne kaphasson több mandátumot, mint a másik.

2. Két párt egyesülése vagy egy párt kettéválása ne befolyásolhassa a többi pártokra jutó mandátumok számát, sem a két párt által elnyerhető mandátumok összegét.

3. Két kerület egyesítése vagy egy kerület kettéválása ne befolyásolhassa a pártokra jutó mandátumok számát.

Ha e feltételeknek a rendszer eleget tesz, akkor

biztosítva van az, hogy az ország többségének jut a parlament többsége is.

Az első követelmény közvetlenül következik igazságérzetünkől, feltétlenül rossznak, igazságtalannak minősíthetünk minden olyan rendszert, mely e követelménynek nem felel meg.

A második és a harmadik feltétel teljesítése okvetlenül szükséges, ha minden körülmények közt a többség uralmát biztosítani óhajtjuk. A második követelmény céltalanná teszi a pártok rendesen természetellenes szövetkezéseit és az egyéb pártintrikákat. A harmadikban felállított követelmény a választási geometriát teszi hatástalanná és a választókerületek helyes beosztásának súlyos problémájától szabadít meg.

Az arányos rendszerek.

Az arányos rendszerek alapgondolata a parlamentet olyképen hozni létre, hogy minden párt relatív ereje ugyan az legyen a parlamentben mint az országban úgy, hogy a parlament az országnak mintegy kicsinyített képe legyen. Amennyiben a rendszernek ezt sikerülne elérni, úgy természetesen alapfeltételeink ki volnának elégítve.

A *szigorúan arányos* képviselőt keresztlétele azonban nehézségekbe ütközik, ugyanis ily képviselőletnél az egyes pártokra jutó mandátumok általában nem fejezhetőek ki egész számmal, hanem csak egyes törttel. Ha például valamely országban egy párt 1,630.000 szavazatot nyert és ha a pártokra 50.000 szavazatonként esik egy mandátum, akkor a pártot 32-6 mandátum illetné meg. A kérdés az, hány mandátumot adjunk e pártoknak? Ennek a megoldásától függ az, hogy az alkalmazott rendszer jó lesz-e vagy rossz? Ez a jelentéktelennek látszó

pont a szikla, melyen az arányos rendszerek feg-többje hajótörést szenvedett. Az elkövetett hiba különösen akkor válik végzetessé, ha a mandátumok szétosztása a pártok közt kerületenkint történik, még pedig tisztán a kerületben leadott szavazatok alapján s a tört mandátumot szintén a kerületben a többi kerületektől független módon intézik el. Ez esetben a hibák rendszeren összeadódnak s annyira befolyásolják az egyes pártokra eső mandátumok összes számát, hogy arányosságról már nem is beszélhetünk.

Legokosabb a gordiusi csomót ketté vágni s a pártnak, melynek 32-6 mandátum jár tényleg annyit adni, még pedig olyformán, hogy 31 képviselő kap egy-egy mandátumot, a pártelnök pedig 1-öt-et. Ezzel a kérdés minden követelménynek megfelelőleg egyszer és mindenkorra el volna intézve. Ez különben az egyedüli megoldás, mely alapfeltételeinknek megfelel és minden körülmények közt biztosítja a parlament többségét a szavazatok többségének. Ezzel szemben áll a csekély kellemetlenség, hogy a parlamenti szavazásoknál egyes kétes esetekben tekintetbe kell venni a pártelnök valamivel súlyosabb szavazatát.

Ha azonban számolni akarunk az előítéletekkel, melyek úgy látszik a tört szavazatokkal való számolás gondolatát nem tudják elviselni, akkor keresni kell más megoldást, olyat mely ugyan már nem szigorúan arányos és alapfeltételeinknek sem felel meg teljesen, de amely legalább megközelítőleg ugyanazt

az eredményt adja, mint a fenti tökéletesen arányos rendszer, s amely a szavazóknak lehetőleg kis abszolút többsége mellett már biztosítja nekik a parlament többségét. Minél inkább távolodnak az eredmények az arányos rendszerétől, annál rosszabb lesz az alkalmazott módszer.¹⁾

Mint említettük, az arányos rendszerekben nem feltétlenül szükséges az, hogy az ország kerületekbe legyen osztva, sőt ellenkezőleg, a legtöbb ily rendszerben annál jobb az eredmény, minél kevesebb a kerületek száma. Minél rosszabb az alkalmazott arányos rendszer, annál nagyobb kerületekre van szükség, hogy az eredmény elfogadható legyen. A nagy kerületeknek azonban más hátrányaik vannak, olyanok melyek különösen a többségi rendszerben felnevelt választót bántják, ez a főoka annak az ellen-szenvnek, mellyel az arányos rendszerek általában találkoznak. Azok a választók nem elégszenek meg

¹⁾ Ha e_n -val jelezzük a P_i pártra szigorúan arányosan jutó mandátumok országos összegét és N -vel valamely rendszer révén a párt által tényleg elnyert mandátumok számát, akkor a $b_i - a_i$ különbséget a rendszer által a P_i párttal szemben elkövetett hibának nevezhetjük. Ha a rendszert akarjuk bírálni, akkor az összes pártokkal szemben elkövetett hibákat kell tekintetbe venni. A legkisebb négyzetek elmélete értelmében annál jobb lesz a rendszer minél kisebb a hibák négyzeteinek összege. A legjobb rendszer lesz az, melynél az adott körülmények közt ez a négyzetösszeg minimum.

azzal, hogy szavazatukat leadva csak annak eldöntéséhez járuljanak hozzá, hogy pártjukra hány mandátum jusson; hanem azt kívánják még, hogy a párt egyik helyi jelöltje, akiben különösen bíznak, őket és a helyi érdekeket képviselje a parlamentben; azt akarják, hogy legyen valaki akihez apró-cseprő bajjaikkal fordulhassanak. Arányos rendszerben nagy kerületeknél a képviselő és a választó közti kapcsolat sokkal gyengébb. Ezért ragaszkodnak a választók a kis kerületekhez és ha az országot néhány nagy kerületbe osztanák be, akkor ők azt súlyos jogszfosztásnak tekintenék s ellene hevesen tiltakoznának. A választó rendszert tehát olyanná kell alkotni, hogy az *kis kerületekkel* is összeegyeztethető legyen. Ha az ország sok kerületből áll és ha a pártokat illető mandátumok számát kerületenkint külön-külön számítjuk ki, akkor miután rendszeresen ezeket a számokat csak vegyes törtekkel fejezhetjük ki és ha a pártoknak egész számú mandátumokat adunk, szükségkép hibát követünk el; ha sok kerületről van szó, sok hibát fogunk elkövetni, melyek (szisztematikus hibák lévén) nem egyenlítik ki egymást, hanem rendszeren összeadódnak s az eredményt elrontják. Tehát ha sok kerületről van szó, nem szabad így eljárunk, hanem a pártra jutó mandátumokat a reája leadott szavazatok országos összegéből kell kiszámítani, ez esetben az elkövetett hiba független a kerületek számától. Miután a kis kerületeket a választók szempontjából kívánatosaknak kell tartani

nuftk, tehát ez utóbbi eljáráshoz kell mindenképen ragaszkodnunk.

Az előbbieket után az arányos rendszereket két főcsoportba oszthatjuk aszerint amint a mandátumokat külön-külön a kerületi szavazatok alapján, vagy pedig azoknak országos összege alapján osztjuk szét.

I. eljárás.

A mandátumok szétosztása a vártok közt a kerületenként leadott szavazatok alapján történik. A képviselők száma kerületenként előre meg van állapítva.

Ennek az eljárásnak a keresztülvitele nagy nehézségekkel jár. Ugyanis mindenekelőtt ismernünk kell minden kerületben a szavazójoggal bírók számát, hogy helyesen állapíthassuk meg azt, hogy hány mandátum illeti meg az egyes kerületeket. A mandátumok számát a szavazók számával arányosan kellene megállapítani; miután minden kerületnek egészszámú mandátumot akarunk kiutalni, arányos alapon azonban nem fog pontosan egészszámú mandátum jutni a kerületekre, kénytelenek vagyunk a törteket elhanyagolni vagy kiegészíteni. Ezáltal bizonyos kerületeknek mások felett előnyt adtunk, tehát már itt követjük el az első hibát. Maga az eljárás, miután a választók számának meghatározása népszámlálást követel, sok munkát és időt igényel, mint láttuk, pontosan nem vihető keresztül.

Ma a szavazás megtörtént, hasonló nehézségek előtt fogunk állani: a kerületi mandátumokat arányosan kell szétosztani az egyes pártok közt a reájok leadott szavazatok arányában. Az egyes pártoknak ily módon járó mandátumokat ismét csak egyes törtek alakjában lehet kifejezni, újra kiegészítéshez és elhanyagoláshoz kell fordulnunk, miné kisebbek a kerületek, azaz minél kevesebb mandátum jut egy kerületre, annál súlyosabbak lesznek az elkövetett hibák, minél több kerület van, annál több ily hibát követünk el, melyek a viszonyok hasonlósága folytán a végeredményben könnyen összeadódva a választási eredményt teljesen elronthatják. A tapasztalat mutatta, hogy mindenütt, ahol az ily kerületi rendszer volt alkalmazva, az arányos választás rossz eredményt adott, így például Belgiumban az 1900-iki választásoknál a klerikális, kisebbségnek 86 mandátumot adott, a többi pártoknál együtt pedig 66-ot. Némileg ellensúlyozni lehetne a hibákat, ha az ország kevészámú nagy kerületre volna osztva, ez azonban, mint láttuk, a választók kívánságával és érdekével áll ellentétben.

Ez az eljárás különben a többi eljárásokkal szemben semmi előnyt sem nyújt, (mert azt, hogy a kerületnek előre meghatározott számú mandátuma lesz, nem lehet előnynek tekinteni;) a végeredményt a kerületbeosztástól teszi függővé, a többség érvényesülését egyáltalán nem biztosítja, tehát föltétlenül elvetendő.

Példa: Legyenek egyenlő szánni szavazóval bíró kerületek, 5 megválasztandó képviselővel és legyen 54.000 a választási osztó, a tört mandátumokat a később részletezendő *legnagyobb maradékok* rendszerével intézzük el:

	Párt	Szavazat	Mandátum
11 kerület mindegyikében	A	91.000	1+1
	B	90.000	1+1
	C	89.000	1
10 kerület mindegyikében	A	46.000	1
	B	4.000	—
	C	220.000	4

Végeredményben a 3,179.000 szavazattal bíró C párt 51 mandátummal jutott kisebbségbe a 2,491.000 Szavazattal bíró többi párt 54 mandátumával szemben, holott neki a szavazatok arányában 59 mandátum járt volna, a többinek pedig összesen csak 46. Megjegyzendő, hogy a Hondt-féle módszer ugyanerre az eredményre vezetett volna.

II. eljárás.

A mandátumok szétosztása a pártok közt a szavazatok országos összege alapján történik.

Ez az eljárás bármily módon alkalmaztatik is sokkal kedvezőbb eredményt ad, mint az előbbi. Kétféleképen hajtható végre, vagy úgy, hogy az országban megválasztandó képviselők száma van előre meghatározva, tekintet nélkül azok kerületi megoszlására, és a leadandó szavazatok számára,

vagy pedig úgy, hogy a választási osztó van előre megadva, vagyis az a szám, mely mutatja, hogy hány leadott szavazatra jut egy mandátum. Ez esetben a képviselők száma a leadott szavazatok számától függ, ugyanis azok, kik a szavazástól tartózkodnak, érrendszerben nem képviseltetnek.

A) Adva van k , az országban megválasztandó képviselők száma. Legyen n a leadott szavazatok összege.

A₁) Képezzük az $\frac{n}{k}$ választási osztót és számítsuk ki külön-külön az egyes pártokra leadott szavazatok országos összegét s osszuk azt el a választási osztóval, a nyert hányados mutatja, hogy arányos, alapon hány mandátum illetné meg a kérdéses pártot. Ez a szám rendszeren vegyes tört, miután a pártnak egész számú mandátumot kívánunk juttatni, ez esetben is hibát fogunk elkövetni, a hibának azonban a végeredményre nem lesz nagy hatása, ugyaní pártokint összesen legfeljebb egy mandátum-eltérésről lehet szó, ami rendszeren nem játszik nagy szerepet.

Első sorban minden párt annyi mandátumot kap, alány egész szám van az említett hányadosban. Legyen az így első sorban szétosztott mandátumok összege k_1 ; szét osztásra kerül még $k - k_1 = k_2$ mandátum. (Megjegyzendő, hogy ha a pártok száma p_1 akkor $k_2 \leq p - 1$, de valószínű értéke csak $\frac{1}{2} p$).

A második szétosztás különböző módon történ-

hetik, ezek között a legegyszerűbb és a legjobb²⁾ az úgynevezett *legnagyobb maradék-módszere*, mely *Massau J.* belga matematikustól származik és melynek lényege a következő:

Az összes pártok közül az a k_2 párt kap még egy-egy képviselőt, amely még a legtöbb képviseletlen szavazattal rendelkezik. Kétségtelen, hogy ez a módszer, ha eleget tesz is első feltételünknek, a másodikat már nem elégíti ki, ugyanis két párt egyesülése befolyásolhatja valamely harmadik párt mandátumainak számát, s ezen a réven előfordulhat, hogy e módszernél a választók kisebbsége magához ragadhatja a parlament többségét.

Példa. Legyen a választási osztó 50.000, a megválasztandó képviselők száma pedig 45.

	Szavazatok	Mandátumok
<i>A.</i>	1,130.000	22+1
<i>B.</i>	1,120.000	22

Ha azonban a *B* párt ketté,oszlott volna és ha a szavazatok a következő módon adattak volna le, akkor a parlament többsége a. kisebbség kezébe került volna.

	Szavazatok	Mandátumok
<i>A</i>	1,130.000	22
<i>B₁</i> ,	684.000	13+1
<i>B₂</i>	436.000	8+1

¹⁾ Ha a képviselők száma adva van és ha egész számú mandátumot akarunk az egyes pártoknak juttatni, akkor a legnagyobb maradékok módszere az, amelynél az

²⁾ alatt definiált hibák négyzeteinek összege minimum.

Szigorúan véve ez a rendszer sem felel meg követelményeinknek, de tekintetbe kell venni, hogy összehasonlíthatatlanul jobb az I. alatti eljárásnál, ugyanis ott nagy erőkülönbözetnél is képes a szavazók kisebbsége a parlamant többségét magához ragadni; ennél az eljárásnál a pártoknak már körülbelül egyenlőknek keH lenniök, hogy az megtörténhessen, ami ritkábban fordul elő, és amely esetben az igazságtalanság is kisebb. A gyakorlatban a *B* párt nem fog két lajstromra szavaztatni avégből, hogy esetleg egy mandátumot nyerjen, ugyanis a megosztás révén egy mandátumot esetleg el is veszhet, a két esemény valószínűsége ugyanaz.

Nagy számú mandátum esetén az elkövetett hiba teljesen jelentéktelen úgy, hogy ez a módszer gyakorlatilag megfelelőnek tekinthető. Nagy előnye e rendszernek az egyszerű számítási mód, mély lehetővé teszi az eredmények ellenőrzését a választók nagy tömege által.

A tört mandátumok elintézésére még más módszereket is alkalmaztak, melyek azonban nagyobb hibákat követnek el, mint a legnagyobb maradékok rendszere (lásd a ²) jegyzetet) úgy hogy minden esetre annál rosszabbak. Közülük csak a *legerősebb partok* módszerét említjük fel, melynek alapelve, hogy a k_2 legerősebb párt kap egy-egy mandátumot. Ennek az eljárásnak még az a hátránya is van az előbbivel szemben, hogy míg annál, miután a szavazás előtt még a választási osztó is ismeretlen, telje-

sen lehetetlen volt előre látni azt, hogy melyik párt mily nagy tört man dátummal fog rendelkezni, úgy hogy mindenféle manőver ki volt zárva; ez esetben a dolog már könnyebb, egy igen erős párt körülbelül két egyenlő részre válva esetleg biztosan tudhatja, hogy ily módon két pót-mandátumhoz jut s talán így akar többséget elérni a parlamentben s a gyakorlatban ez a módszer az előbbinél rosszabb, de azért még tűrhető megoldást képez, úgy mint *valamennyi* módszer, amelynél a mandátumok szétosztásánál a kerületi beosztás szerepet nem látszik.

A₂) Ha a képviselők száma adva van, még másképen is járhatunk el, pl. *Hondi* belga tanár rendszerét követve. Láttuk, hogy az $\frac{n}{k}$ választási osztó alkalmazása mellett az egyes pártokra vonatkozó hányadosok egész számainak összege kisebb az előre megállapított képviselők számánál; ha azonban helyette kisebb osztót alkalmazunk, elérhetjük, hogy a hányadosok egész számainak összege pontosan egyenlő legyen azok számával. A *Hondt-féle osztó* az a legnagyobb szám, amellyel az egyes pártokra leadott szavazatok számát külön-külön elosztva a hányadosok egész számainak összege egyenlő a megválasztandó képviselők számával.

Minden párt annyi mandátumot kap, ahány egészszer a *Hondt-féle osztó* a pártokra leadott szavazatok számában foglaltatik.

A Hondt-féle osztó megállapítása különféleképp történhetik, ha a megválasztandó képviselők száma nem túl nagy, akkor rendszeren az alábbi eljárást követik.

Az egyes pártokra leadott szavazatok számát elosztják egygyel, kettővel, hárommal stb.,*) az így nyert hányadosokat nagyságuk szerint sorszámmal látják el, a Hondt-féle osztó az a hányados lesz, melynek sorszáma egyenlő a megválasztandó képviselők számával.

Szolgáljon például a következő eset: Megválasztandó 9 képviselő

Pártok:	P_1	P_2	P_3	P_4
Leadott szavazatok	51455 (1)	25731 (2)	18072 (4)	10895 (8)
	25727 (3)	12865 (6)	9036	5447
	17151 (5)	8577	6024	
Hányadosok:	12863 (7)	6432		
	10291 (9)			
	8575			
Mandátumok:	5	2	1	1

A választási osztó ez esetben 10291, ha tényleg elosztjuk ezzel a számmal az egyes pártokra leadott szavazatok számát, a hányadosok egész számainak összege

$$5 + 2 + 1 + 1 = 9$$

*) A hányadosoknál lellépő törteket csak kétes esetekben vesszük tekintetbe.

Az így meghatározott osztó tényleg a legnagyobb ily szám, mert ha 10292-vel osztottuk volna, akkor $4 + 2 + 1 + 1 = 8$ -at kaptunk volna.

Megjegyzendő, hogy az itt leírt eljárásnál az osztást nem szükséges tényleg végrehajtani, a Hondt-féle osztó ugyanis annyi egészszert foglaltatik a pártokra leadott szavazatok számában, ahányat az illető párt hányadosaiból sorszámmal láttunk el.

Ez a rendszer sem felel meg követelményeink második pontjának, sőt szükségképp nagyobb hibákat követ el a *legnagyobb maradékok* rendszerénél; túlságosan kedvez az erős pártoknak, s már nagyobb szavazatkülönbségeknél is a kisebbségnek tudja juttatni a parlament többségét. Amint az a következő példából kitűnik.

Legyen a megválasztandó képviselők száma 39 és az egyes pártokra leadott szavazatok száma a következő:

Pártok	Szavazatok	Mandátumok
P_1	270.000	20
P_2	66.000	4
P_3	65.000	4
P_4	65.000	4
P_5	63.000	4
P_6	53.000	3

A leadott szavazatok számából következik, hogy a Hondt-féle osztó 13.500; ugyanis ezzel osztva a leadott szavazatok számát a hányadosok egész szá-

mainak összege 39. Végeredményben a Pi páft 270.000 szavazattal 20 mandátumot nyert, tehát az abszolút többséget a P₂—P₆ pártok 312.000 szavazata ellenében. Arányos alapon a Pj. pártnak 18,1 mandátum járt volna, a többinek pedig 20,9, tehát csaknem 3 mandátumkülönbség dacára sikerült e rendszernek a parlamenti többséget a kisebbségnek juttatni.

A₃). A *Poincaré-féle* közepek módszere lényegében megegyezik a Hondt-féle rendszerrel, csak a számítás módja más, rövidebb, célszerűbb; az elért eredmények a két rendszerben rendesen ugyanazok, csak az okozhat nagy ritkán némi eltérést, hogy Poincaré az abszolút többséget nyert pártokat bizonyos előnyben kívánja részesíteni.³⁾

³⁾ Poincaré eljárása a következő: Kiszámítja az $\frac{h}{k}$ választási osztót meghatározza, annak segélyével a pártoknak elsősorban kiutalandó mandátumok összegét $\frac{h}{k}$ -et; ha valamely párt abszolút többséget nyert, úgy a még szétosztásra kerülő mandátumokból mindenekelőtt annak ad egy mandátumot; legyen S₁ valamely P₁ pártra leadott szavazatok «zárna és in l a párt által addig elnyert mandátumok száma,

Poincaré minden egyes pártra kiszámítja az $\frac{h}{k} + \frac{1}{S_1}$ törteket, melyek a pártoknak mandátumonként szavazatszámát adnák föltéve, hogy a pártok még egy mandátumot nyernének; azután annak a pártnak adja a következő mandátumot, amelynél ez a szám a legnagyobb. Az eljárást addig ismétli meg, míg a mandátumok összes száma a k előre meghatározott számot el nem éri.

Miután a *Poincaré-féle* eljárás rendesen ugyanazt az eredményt adja, mint a *Hondt-féle* eljárás, tehát az sem felel meg követelményeinknek. Mind a két módszer ha elfogadható eredményt ad is, feltéve, hogy a szavazatok országos összegére és nem kerületenként külön-külön alkalmazzuk, az eredmények mégis rosszabbak a *legnagyobb maradékok* rendszere által adott eredményeknél és ezen felül ez utóbbi módszernél jóval bonyolultabbak, ami nagy hátrány, mert a választórendszernek olyannak kell lennie, hogy a választók nagy tömege azt megérthesse és ellenőrizhesse.

B) A választási osztót a választási törvény határozza meg egyszer és mindenkorra előre. A mandátumok száma a leadott szavazatok számától függ. A választási osztó a szavazatoknak az a száma, mely után a pártoknak egy mandátum jár. Ennél az eljárásnál, melyet *systeme du nombre unique*-nek is neveznek, szintén maradnak a pártoknaik képviseletlen szavazatai; ha például a választási osztó 25.000, akkor ezen szavazatok száma az egész országban pártonként 25.000-nél kisebb. Ezekre vonatkozólag a következőleg járhatunk el:

B₁) Ha a képviselők száma nagy, akkor ezeket a szavazatokat, melyek pártonként egy mandátumnál kevesebbnek felelnek meg, nyugodtan elhanyagolhatjuk, igaz hogy minél több párt van, annál nagyobb a képviseletlenül maradt szavazatok száma,

de miután a pártok relativ ereje jön csak tekintetbe, úgy az elhanyagolásnak nem lesz nagy befolyása.

B₂) Az elkövetett hibát könnyen csökkenthetjük az által, hogy azoknak a pártoknak, melyeknek $\frac{1}{2}$ -nél nagyobb tört mandátum jár, azt *kiegészítve*, egy egész mandátumot adunk; a többi pártok esetén pedig, kiknek $\frac{1}{2}$ -nél kisebb tört mandátum járna, a törtet úgy, mint előbb, elhanyagolhatjuk.

B₃) Még célszerűbb a választási osztó segélyével meghatározni (esetleges kiegészítéssel) az összes képviselők számát *k-t* azután kiszámítani ugyancsak az osztóval az egyes pártokra jutó mandátumok összegét k_1 -et és a kettő különbözetét k_2 -öt, s ez utóbbit a *legnagyobb maradékok* módszerével osztani fel a pártok közt.

Az előbbi eljárás azért célszerűtlenebb ennél, mert pl. egy párt, melynek 3,2 mandátum járna, az abban 3-at kap, ha pedig a párt két egyenlő részre szétválik, akkor négyet; miután a pártok erejükről tájékozva lehetnek, ezt előre tudva, ily műveletekhez folyamodhatnak; a jelen eljárásnál ellenben a kettéválás következményei beláthatatlanok.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy habár a II. alatt tárgyalt arányos rendszerek egyike sem felel meg szigorúan követelményeinknek, a gyakorlatban egyik sem fog túl nagy hibát okozni, következésképp *szükség esetén elfogadhatjuk az arányos rendszerek bármelyikét, főlteve, hogy a mandátumokat a pár-*

tok közt nem külön-külön kerületenkint, hanem a szavazatok országos összege alapján osztjuk szét.

Tegyük föl, hogy az előbbieik révén egyik vagy másik módon meghatároztuk az egyes pártokra eső mandátumok számát. A P_1 pártra például b_1 mandátum jutott. Arról van most szó, hogy a pártra jutott mandátumokat a *pártnak a különböző kerületekben lévő lajstromai közt osszuk fel*. Ez a felosztás természetesen teljesen független a többi n pártok erejétől.

Ha az első felosztásnál az k választási osztót alkalmaztuk, akkor a kerületi felosztásnál is hasonlóképpen járunk el és a választási osztóval a pártra kerületenkint leadott szavazatok számát külön-külön elosztjuk; a hányados egész száma adja meg a kerületi pártlajstromnak első sorban jutó mandátum számát. Legyen ezen mandátumok országos összege c_1 , miután a párt b_1 mandátum felett rendelkezik, tehát a különbözetet $b_1 - c_1$ -t még a kerületi pártlajstromok közt szét kell osztani, ezt a szétosztást ugyanúgy fogjuk eszközölni, mint ahogy azt az országos felosztásnál tettük, ha ott a legnagyobb maradékok rendszerét alkalmaztuk, úgy itt is azt fogjuk alkalmazni.

Ha az országos felosztás az előre meghatározott választási osztó (pl. 25.000) segélyével történt, akkor a kerületi felosztásnál is megállapítjuk, hogy ezen osztó alapján kerületenkint hány mandátum jut első sorban a pártra; a másodsorban szétosztandó

mandátumoknál szintén ugyanúgy járunk el, mint az országos felosztásnál.

Ha a mandátumoknak a pártok közti felosztásánál a *Hondt*-rendszert alkalmaztuk, akkor ugyanazt fogjuk tenni a kerületi beosztásnál is.

Az előbb leírt módok egyikének segítségével meghatározzuk azt, hogy valamely párt egyik kerületi lajstromának hány jelöltje választatott meg; miután azonban a párt kerületi lajstromán annál több jelölt szerepel, el kell tudni még dönteni azt, hogy a *lajstrom mely képviselői* jelentessenek ki megválasztottaknak. Erre nézve is többféle eljárás lehetséges.

a) *A kötött lajstrom* rendszere. E rendszerben a szavazó tulajdonképen csak a pártra szavaz, s szavazatával csak azt dönti el, hogy a kérdéses kerületben hány mandátumra tarthat igényt a párt. A jelöltek lajstromát, valamint sorrendjét is a párt vezetősége állapítja meg, úgy hogy ha például a párt valamely kerületben 5 mandátumot nyert el, akkor a sorrend szerint a kerületi pártlajstrom első 5 jelöltje jelentetik ki megválasztottnak. A többi ugyancsak a sorrendben tartalékban marad arra az esetre, ha a lajstrom valamely képviselője lemondana vagy meghalna, amely esetben a következő jelölt minden további választás nélkül egyszerűen helyébe lép.

A kötött lajstrom kissé kevés befolyást enged a választónak a jelöltek megválasztására, lehet azonban ezt az eljárást enyhíteni azáltal, hogy a lajstro-

mot ne a párt központi, hanem a helyi szervezete állítsa össze.

b) *A szabad lajstrom* rendszere, E rendszerben szintén a pártvezetőség állítja össze a lajstromot, de a sorrend felett már a választók döntenek a választáson, oly képen, hogy aki a pártlajstrommal mint szavazó' cédulával szavaz, azon a neki leginkább kívánatos jelöltek neveit aláhúzza. Ha azután a párt a kerületben például 4 mandátumot nyert, akkor a pártlajstromból az a négy jelölt jelentetik ki megválasztottnak, akinek neve legtöbbször húzatott alá. A többiek az aláhúzások számának sorrendjében tartalékban maradnak.

Példa arányos választásra.

Az ország négy kerületből áll, négy párt áll egymással szemben A , B , C , D pártok. A szavazás eredménye:

Kerület	A	B	C	D
1.	75250	29345	10432	143875
2.	30375	53242	17856	167844
3.	15173	70150	22356	175631
4.	106241	97373	136973	210705
	<u>227039</u>	<u>250110</u>	<u>187617</u>	<u>698055</u>

Szavazatok összege: 1362821.

A megválasztandó 50 képviselő a II. A, alatt leírt rendszer segélyével (legnagyobb maradékok), kötött lajstrommal.

Ha a szavazatok összegét 50-nel elosztjuk, megkapjuk a választási osztót 27256,21-et. Ha a választási osztóval elosztjuk, először az egyes pártokra le-

adott szavazatok összegét, azután külön-külön kerületenkint az egyes pártra adott szavazatok számát, megkapjuk az alábbi táblázatban szereplő hányadosokat.

	A párt		B párt		C párt		D párt	
	Hányad.	Mandát.	Hányad.	Mandát.	Hányad.	Mandát.	Hányad.	Mandát.
Ország	8,34	8	9,22	9	6,89	7	25,60	26
1. ker.	2,77	3	1,08	1	0,38	0	5,28	5
2. ker.	1,15	1	1,96	2	0,66	1	6,16	6
3. ker.	0,55	0	2,58	3	0,82	1	6,45	7
4. ker.	3,90	4	3,57	3	5,02	5	7,73	8

Az országos hányadosok egész számai szerint kaptak a pártok elsősorban $8+9+6+25=48$ mandátumot, miután összesen 50 mandátum utalandó ki, meg két mandátum felett kell rendelkezni, ezek közül a legnagyobb maradékok elve szerint a Γ és a D pártoknak adunk egyet-egyet.

Az A pártra jutó mandátumok a kerületek közt a hányadosok egész számai szerint a következőleg oszlanak meg: $2 + 1 + 0 + 3 = 6$. Az A pártnak azonban összesen 8 mandátum jár, tehát még rendelkezni kell két mandátum felett; ezeket azok a kerületek kapják, melyek a legnagyobb maradékkal rendelkeznek; tehát a 4. és az 1. kerületeknek jár egy-egy mandátum.

Az A pártnak tehát az első kerületben 3 mandátum jár; miután kötött lajstromról van szó, követ-

kezőleg a lajstromon sorrendszerint az az első három jelölt tekintetik megválasztottnak. A második kerületben az A párti lajstrom első jelöltje választatott meg; a harmadik kerületben az A párt nem nyert mandátumot; a negyedikben a lajstrom első négy jelöltje választatott meg. stb.

2. Megválasztandó 50 képviselő, a Hondt-rendszer (II. A_2 .) alkalmazásával úgy a mandátumok felosztásánál a pártok közt, mint az egyes pártokra jutott mandátumok felosztásánál a párt kerületi lajstromai közt.

Eredmény:

	A mand.	B mand.	C mand.	D mand.
Ország	8	9	7	26
1. ker.	3	1	0	5
2. ker.	1	2	0	6
3. ker.	0	2	1	7
4. ker.	4	4	6	8

Az országos eredmények tehát ugyanazok, mint az 1. esetben: különbség csak a párt mandátumainak a kerületek közti felosztásában mutatkozik két helyen (a B és C pártoknál).

3. A Poincaré-féle módszer ugyanarra az eredményre vezetett volna, mint a Hondt rendszer.

3. Előre meghatározott választási osztó rendszere II. B_3 . Legyen ez az osztó 25.000. Következően a szavazatok arányában az ország képviselőinek

száma 54-8 volna; kiegészítjük 55-re, ezek a mandátumok a következőleg oszlanak meg az egyes pártok közt: 9-1+10-0+7-5+27-9 miután az egész számok összege csak 53, két mandátumot a legnagyobb maradékok rendszerével osztunk szét (egyet a *D* és egyet a *C* pártnak). A pártok mandátumai az egyes kerületek közt elsősorban a választási osztóval, másodsorban a legnagyobb maradékok rendszerével osztatnak fel.

	<i>A</i> párt		<i>B</i> párt	
	Hányad.	Mandát.	Hányad.	Mandát.
ország	9·1	9	10·0	10
1. ker.	3·01	3	1·17	1
2. ker.	1·21	1	2·16	2
3. ker.	0·61	1	2·81	3
4. ker.	4·25	4	3·89	4

	<i>C</i> párt		<i>D</i> párt	
	Hányad.	Mandát.	Hányad.	Mandát.
ország	7·504	8	27·9	28
1. ker.	0·42	0	5·75	6
2. ker.	0·71	1	6·70	7
3. ker.	0·89	1	7·02	7
4. ker.	5·48	5	8·42	8

Az első kerületi *A* párti lajstrom jelöltjei az aláhúzások számával: *

Nagy János 20.562
Kis Péter 1.786
Kerekes István 47.890
Kemény Sándor 34.768
Biró Gyula 2.987
Sándor Lajos 12.345

Következőleg megválasztattak: Kerekes, Kemény, Nagy; tartalékban maradtak a következő sorrendben Sándor, Biró, Kis.

Összefoglalás.

Az előadottakból kitűnik, hogy a választási törvénynek ki kellene mondani, hogy:

1. §. *A választás arányos rendszer szerint történik, még pedig oly módon, hogy az egyes pártokra jutó mandátumok száma az illető pártokra leadott szavazatok országos összegéből számíttatik ki a 3. és 4. §-ban megjelölt módon.*

Ez a paragrafus az I. alatt tárgyalt módok elvetésével, a II. alatt tárgyalt módok egyikére utal. Élihez a §-hoz az arányos rendszer híveinek okvetlen ragaszkodniok kell, különben az elért eredmények rosszak lesznek. A többi pontok már korántsem oly fontosak, azokban már lehet engedményeket tenni, ha az arányos választójog könnyebb megvalósítása kívánja. Olyképen kell igyekezni megvalósítani az arányos rendszert, hogy lényegében ió legyen, külsőségekben pedig lehetőleg számoljon az előítéletekkel és szokásokkal.

A 2. §-ban volna szabályozandó a *kerületek kérdése*. Az 1. §. elfogadása után a kerületbeosztásnak a választás végeredményére befolyása nincs, úgy hogy az arányos választás szempontjából a kerületek akár úgy maradhatnának mint most vannak. A helyi érdekeltségek szempontjából azonban mégis szükséges a túl kis kerületeket egyesíteni, hogy nagyjából biztosítva legyen az, hogy minden kerület kap legalább egy mandátumot.

A 3. §-nak kell dönteni afölött, hogy a *mandátumok országos összege* iktatandó-e törvénybe vagy pedig a *választási osztó*? Mind a két álláspontnak vannak előnyei, de ez a kérdés sem döntő befolyású.

A képviselők számának megállapítása mellett szól az, hogy az a mód közelebb áll a régi választási rendszerekhez.

A választási osztó megállapítása mellett pedig az, hogy ha valamely kerületben egy pártra leadott szavazatok száma elérte a választási osztót, akkor a párt biztosan kap abban a kerületben egy mandátumot, tekintet nélkül arra, hogy a többi kerületekben hány választó szavazott. (Ha a képviselők száma van megállapítva, akkor a választási osztó annál nagyobb, minél többen szavaztak.) Ez az egyedüli rendszer amelyben minden párt úgy választ, mintha egyedül volna az országban, s a választás eredményét a többi pártokétól teljesen függetlenül éri el.

A 4. §-ban a *törtek* elintézésére vonatkozólag

kell intézkedni. Elsősorban minden esetre a *tökéletesen arányos rendszert* kell tekintetbe venni, csak az esetben, ha a tört mandátumok elleni ellenszenv túi nagy volna, szabad áttérni a megközelítően jó rendszerekre. Azok közt legjobb, legegyszerűbb és legtermészetesebb a *legnagyobb maradékok rendszere* (II. A_1 és II. B_3).

A Hondt és a Poincaré-féle rendszerek bonyolalmasabbak és rosszabb eredményt adnak, de szükség esetén még ezek is elfogadhatók; az 1. §. elfogadása után már nem képesek túl nagy hibát okozni. Az 5. §-nak intézkedni kell afelett, hogy valamely pártnak az előző §§-ok értelmében elnyert mandátumait hogyan kell *felosztani az illető párt kerületi lajstromai közt*. Legtermészetesebb kimondani, hogy ennek a felosztásnak *ugyanazon elvek* szerint kell történnie, mint ahogy a mandátumok szétosztása történt a Különböző pártok közt.

A 6. §. kimondja, hogy a kerületi *lajstrom szabad legyen-e vagy kötött*. Ez a kérdés sem elsőrendű fontosságú, talán a szabad lajstrom a jobb, a választónak kedvezőbb és a pártvezetőségek helyzetét is megkönnyíti.

Végre a 7. §-nak kell intézkedni a „*kétes*” esetek felett, melyek különben valószínűtlenségüknél fogva csak igen ritkán fordulnak elő. Eddig hallgattunk ezekről az esetekről, ilyen volna például, ha két párt vagy két kerület pontosan egyenlő maradékkal rendelkeznek; ha két ugyanazon lajstromon levő jelölt

egyenlő számú aláhúzással bírna és ha azon kívül azon múlna valamely mandátum kiutalása.

Miután mindezek oly ritkán fordulnak elő, egyszerűen ki lehetne mondani, hogy *minden kétes esetben a sors dönt*. Ha azonban ez ellenzésre találna, akkor más elveket lehetne felállítani, például ha pártokról vagy kerületekről van szó, akkor annak lehetne ítélni oda a kérdéses mandátumot, amelyiknek addig kevesebb mandátuma van. Jelöltek esetén például az idősebbiknek adhatjuk azt oda. Bárhogy döntsünk is, az ily esetek ritkaságánál fogva, annak semmi fontossága sem lesz.

Függelék.

A magyar népkormány elhatározta, hogy követve a Német-köztársaság, valamint az Osztrák-Német-köztársaság példáját, a nemzetgyűlés megválasztásánál néptörvénnyel arányos választórendszer alkalmazását rendeli el.

A kormány által elfogadott rendszer, mely főbb vonásaiban a német és osztrák-német rendszerekkel megegyezik, lényegében a következő:

Az ország 48 kerületre osztatik fel, melyek közül 26 esik a meg nem szállott területekre.

1. A képviselők számát a törvény kerületenkint előre állapítja meg. (Kerületenkint 7—11 mandátum.) A választási eredmények minden kerületben a többiekől függetlenül határozatnak meg. (I. elj. old.)

2. a mandátumok szétosztására a Hondt-féle módszert kell alkalmazni. (A- 21. old.)

3. A lajstrom kötött, (a. 28. old.)

Az arányos rendszerek tárgyalásánál láttuk, hogy ha a képviselők számát kerületenkint előre ál-

lapítjuk meg, s a választást úgy intézzük mintha minden kerület egyedül volna, még a legjobb osztási rendszer alkalmazása esetén is szükségkép hibákat fogunk elkövetni. A kerületenkint elkövetett hibák nemcsak hogy nem egyenlítődnek ki, hanem rendszeren összeadódnak s az országos eredményeket teljesen aránytalanná teszik. Különösen akkor fog az bekövetkezni, ha a mandátumok szétosztására oly rossz rendszerhez folyamodunk, mint a Hondt-féle rendszer, amely még egy kerületen belül sem képes általában csak némileg arányos eredményt is adni.

Amidőn a kormány előadója 1918 december 28-ikán a nyilvánosság előtt ismertette az új választás itervezetet kifejezést adott annak, hogy az a tervezet megfelel az igazságos parlamentarizmus elveinek, hogy biztosítja a pártarányoknak megfelelő legigazságosabb képviselőt; hogy ha a tervezet törvény lesz. meg fogja akadályozni olyan események megismétlődését amint az pékiául az 1910. évi választásokon történt, amidőn a parlamentben nagy többséget elért munkapárt az országban kevesebb szavazatot kapott mint az ellenzék.

Nehogy azok, kik a Hondt-rendszert nem ismerik, magukat ily hiú reményekben ringassák s őket később csalódások ériék, a Népszava 1919 január 1. számában ismertetem ezt a rendszert; most miután a kormány végleg mellette döntött, talán nem lesz fölösleges ez ismertetésből egyes részeket itt ajra közölni.

Amidőn 1899-ben a belga klerikális kormány a közvélemény nyomásának engedve kénytelen volt valamelyes arányos választói rendszert vezetni be, nem akarta elfogadni az akkor használatban levő rendszerek egyikét sem, mert attól tartott, hogy azok uralmát veszélyeztetnék. Miután akkor Belgiumban a klerikális párt volt a legnagyobb párt, a svájci arányos rendszer pedig inkább a kisebb pártoknak volt kedvező, e rendszert tehát elvetette és a Hondt-rendszer fogadta el, amelyet Hondt, aki *szintén* a klerikálisok közé *tartozott oly módon* szerkesztett, hogy az a legerősebb pártokra nézve legyen kedvező a kis pártok rovására. A belga parlament 1899 december 30-án szavazta meg az e rendszeren alapuló választási törvényjavaslatot.

A belga kormány nem csalódott e rendszerben, az 1900-ban végrehajtott választások, amelyek már a Hondt-rendszerben hajtottak végre, a 994.333 szavazattal rendelkező klerikális pártnak 86 mandátumot juttattak, az összesen 1,020.591 szavazattal rendelkező többi pártoknak pedig együtt csak 66 mandátumot; tehát már legelső alkalmazásánál a Hondt-rendszer a szavazók kisebbségének adta a parlament többségét, éppen úgy, mint a mi választásunk 1910-ben.

Az 1900. évi belga választás kimutatta azt is, hogy a Hondt-rendszer mily kevésbé arányos, ugyanis míg e választásnál az egyik pártnak 60.496 szavazat után 1 mandátum jutott, addig a kleriká-

lisok 994.333 szavazat után 86 mandátumot kaptak, holott az előbbi párt arányában legföljebb 17 jutott volna reájuk.

A választási osztószám, amely a Hondt-rendszerben utólag adódik ki, 1900-ban kerületenkint rendkívül különböző volt, így például míg a klerikálisok Termonde kerületben 24.532 szavazat ellenében 3 mandátumot kaptak, Hasseltben 22.595 eileneben szintén hármat, addig a szocialisták Namurban 25.272 szavazat ellenében csak egy mandátumot kaptak.

A Hondt-rendszer által elért eredmények aránytalansága onár az előadó értekezletén fölemlített példából is kitűnik:

	Szavazat	Mandátum
<i>A</i> párt	25.000	6
<i>B</i> párt	12.000	2
<i>C</i> párt	8.000	1
<i>D</i> párt	6.000	1

A *C* párt 8000 szavazat után kap egy mandátumot, az *A* párt 25.000 után hatot, holott az előbbi arányában csak három járna neki.

A többségi szavazó-rendszernél előfordulhatott, hogy ha valamely pártnak eggyel több szavazata volt a szavazatok felénél, megkapta az összes mandátumokat; az „arányos” Hondt-rendszer még ennél is igazságtalanabb tud lenni: a kisebbségnek

tudja juttatni az összes mandátumokat, amint azt a következő példa mutatja. Ha valamely kerületben 60.000 szavazat adatott le, még pedig a következő pártokra:

<i>A</i>	28.000
<i>B</i>	6.900
<i>C</i>	6.600
<i>D</i>	6.400
<i>E</i>	6.100
<i>F</i>	6.000

és ha e kerületben négy képviselő választandó meg, akkor a Hondt-rendszer mind a négy mandátumot az *A* pártnak adja 28.000 szavazat után, a többi 'pártoknak, amelyek összesen 32,000 szavazat fölött rendelkeznek, egyet sem. Ha azonban az öt kisebb párt szövetkezve közös lajstromra szavaztatott volna, akkor a rendszer a szövetségnek három mandátumot, az *A* pártnak csak egyet adott volna. E példából láthatjuk, hogy e rendszerben a választás eredményét a pártok koalíciója befolyásolja, ami egyáltalában nem kívánatos, az ily paktumok mindig többé-kevésbé erkölcstelenek.

Fölemlítendő még, hogy a Hondt-rendszer, miután alkalmazása előtt meg kell állapítani, hogy minden kerületre hány mandátum jut, népszámlálást tesz szükségessé, ami jelenleg nehézségekbe ütközik és sok időt venne igénybe. A választás ered-

ménye azonban még akkor is függni fog a kerületbeosztástól.

Az előzőket-összegezve látjuk, hogy a Hondt-rendszer, amely bizonyos pártcélok szolgálatára készült, mint teljesen tökéletlen és igazságtalan rendszer, elvetendő, annál is inkább, mert a felsorolt hibákat és nehézségeket a *Népszava* hasábjain (december 25) ismertetett rendszer⁴⁾ teljesen kikerüli, tökéletesen arányos képviseletet ad, mindig a szavazók többségének juttatja a parlament többségét, két párt koalícióját hatástalanná teszi valamely harmadik párt választási eredményeire és végre minden kerületbeosztás mellett helyes eredményt ad, úgy, hogy előzetes népszámlálást nem igényel. E rendszer számításai jóval egyszerűbbek a Hondt-rendszerénél, úgy, hogy az eredményeket bárki sokkal könnyebben ellenőrizheti."

A Hondt-rendszer főhibáit összegezve megállapíthatjuk, hogy előfordulhat, mint a Népszavában közölt példában, hogy valamely kerület többsége egyáltalán képviseletlenül marad; továbbá, hogy a kisebbség ragadja magához a parlament többségét, amint az a 17. oldalon levő példából látható. Nagy igazságtalanság rejlik abban is, hogy a képviselőket túl egyenlőtlen számú szavazattal választják meg, ami bizonyos rejtett pluralitásnak felel meg. Mindezeket nem csak az elméleti példák

*) Système du nombre unique. (B. 25. old.)

bizonyítják, hanem gyakorlati példák is így például a 16. oldalon felemlített 1900-as Belga választás, mely a Hondt-rendszer alapján hajtatott végre, s amely a parlament többségét a kisebbségnek szolgáltatta ki. Ugyan e választásokon történt számos oly eset, hogy egyes mandátumokra négyszer annyi szavazat esett mint másokra. Az 1919 január 19-i német választások hasonló képet nyújtanak például a szociáldemokratapárt az 5-ik kerületben 317.967 szavazat ellenében 3 mandátumot, a katóliis néppárt ellenben a 10-ik kerületben 321.334 szavazattal 8-at kapott. A negyedik kerületben a független szocialisták 128.859 szavazattal egy mandátumot, a német néppárt a 20-ik kerületben 33.471 szavazattal szintén egyet kapott. Ezek a választások jól kimutatják azt is, hogy, az egyes kerületekben elkövetett hibák az országos átlagban sem egyenlítődnek ki. A független szocialisták például összesen 22 mandátumot kaptak mandátumonként 105.199 szavazattal, a centrum pártjai pedig 88-at átlag mintegy 65.000 szavazattal mandátumonként. Ha a centrum a független szocialisták arányában kapta volna mandátumait, akkor csak 54 mandátum jutott volna reá, tehát 34 mandátummai kevesebb.

Ezek után nem szabad meglepődni, ha a nemzetgyűlés választása nem hozza meg arányosság és igazságosság szempontjából a kívánt eredményeket.

Azonban tekintettel arra, hogy a kerületek elég nagyok, hogy a megállapított képviselők száma kö-

rülbelül arányosnak tételezhető fel a kerület lakosainak számával, az eredmények valószínűleg kedvezőbbek lesznek, mint a régi magyarországi választásoknál, úgy hogy az új néptörvény mégis egy előre tett lépésnek tekinthető. Ha lesznek igazságtalan és aránytalan eredmények is, akkor ne azt következtessük belőlük, hogy kár volt azt a lépést megtenni, hanem mondjuk ki bátran, hogy a néptörvény nem volt az utolsó szó a választó rendszerek kérdésében, hogy még egy lépést kell előre tennünk, hogy a tökéletes megoldást elérjük.

A néptörvény rendelkezése a választási eredmények kiszámítására.

Az 1919. évi XXV. néptörvény a 23., 24. és 25. §§-okban intézkedik a választási eredmények meghatározására vonatkozólag.

23.§.

Miután az egyes lajstromokra eső érvényes szavazatok száma megállapítást nyert, következik annak a megállapítása, hogy az egyes lajstromokra hány mandátum esik.

A mandátumokat az egyes lajstromok (pártok) között a reájuk esett szavazatok arányában kell felosztani. Ennek kiszámítása az alábbi módon történik.

Az egyes lajstromokra (pártokra) leadott szavazatok összegét el kell osztani eggyel, kettővel,

hárommal és így tovább. Az így kapott hányadosokat nagyságuk sorrendjében sorszámokkal kell ellátni mindaddig, amíg annyi hányados soroztatott, ahány mandátum betöltésre vár. Minden egyes eként sorszámokkal ellátott hányados annak a lajstromnak a javára, amelyhez tartozik, egy mandátumot jelent.

A sorrendben utolsó helyen szereplő hányados alkotja az arányossági számot.⁵⁾ Minden lajstromot annyi mandátum illet meg, ahányszor szavazatainak összegében az arányossági szám befogjaítatik.

Ha egy lajstromra több mandátum esik, mint ahány jelölt és pótjelölt a lajstromban--szerepel, a fennmaradó mandátumok a többi lajstromokat illetik. Az elosztás ezek között a harmadik bekezdésben megjelölt művelet folytatása útján történik.

24. §.

Amennyiben valamely mandátum egyenlő jogon több lajstromot illetne meg, azt ezek közül első sorban az a lajstrom kapja, melyre még nem esett mandátum. Ha több ilyen lajstrom volna, közöttük sorshúzás dönt. Ugyancsak sorshúzás dönt mindazokban az egyéb esetekben is, amikor valamely mandátum egyenlő jogon több lajstromot illetne meg.

Ha valamely lajstromban a jelöltek száma a

⁵⁾ Ez a szám a Hondt-féle osztó.

lajstrom javára eső mandátumok számával egyenlő, ezek a jelöltek mind megválasztottaknak tekintendők.

Ha valamely lajstromra kevesebb mandátum esik, mint a lajstromba felvett jelöltek száma, a jelölteknek a lajstromban megállapított sorrendje dönt.

Amennyiben valamely lajstromban a jelöltek száma az illető lajstromra eső mandátumok számánál kisebb, ezek a jelöltek megválasztottaknak tekintendők, a lajstromra eső többi mandátum pedig a pót jelölteknek a lajstromban megállapított sorrendje szerint a pótjelölteket illeti.

Kellő számú pót jelölt hiányában a többlet elosztása a 23. §. utolsó bekezdésének megfelelően történik.

25. §.

Minden lajstromnak, ha egy vagy több jelöltje megválasztatott, meg nem választott jelöltjei és pótjelöltjei — még pedig elsősorban a jelöltek, azután a pót jelöltek — a lajstromban megállapított sorrend szerint (első, második stb.) nemzetgyűlési *póttagoknak* nyilváníttatnak.

Ha valamely mandátum halál, lemondás vagy más okból megüresedik, a megüresedett helyre a lajstrom sorrendjében ugyanannak a lajstromnak a nemzetgyűlési *póttagja* lép, amelyhez a mandátum előbbi birtokosa tartozott.

A fenti §§.-okban foglalt számítások végrehajtását A_2 alatt egy példán már bemutattuk (22.old.), most ugyanazt kissé részletesebben különböző szempontokból kívánjuk tárgyalni.

a) E rendszerben minden pártot annyi mandátum illeti, ahány egészszer a Hondt-féle osztó a reá leadott szavazatok: számában foglaltatik.

A Hondt-féle osztó az a legnagyobb szám, amellyel az egyes pártokra leadott szavazatok számát elosztva, a hányadosok egész számainak összege egyenlő a megválasztandó képviselők számával. Ha például a P_1 pártra 66.000 szavazat, a P_2 pártra 45.000 szavazat és a P_3 pártra 27.000 szavazat adatott le és 5 a megválasztandó képviselők száma, akkor a Hondt-féle osztó 22.500. Tényleg ez a szám a 66.000-ben megvan két egészszer, a 45.000-ben szintén kétszer, a 27.000-ben pedig egyszer, továbbá $2+2+1=5$. A 22.500 a legnagyobb ilyen szám ugyanis 22.501 esetén a hányadosok egész számainak összege $2+1 + 1=4$.

Hátra van még a Hondt-féle osztó meghatározása. Ezt megkönnyíti az a körülmény, hogy ez az osztó legalább az egyik pártra leadott szavazatok számában maradék nélkül foglaltatik (esetleg egyenlő valamely pártra leadott szavazatok számával). Ha tehát az egyes pártokra leadott szavazatok számát leírjuk s azután e számokat kettővel, hárommal, négygyei stb. elosztva a hányadosokat a megfelelő számok alá írjuk, akkor a Hondt-féle

osztó e számok egyike lesz. jelöljük meg e számokat nagyságuk sorrendjében sorszámmal s írjuk e sorszáموkat a megtelelő számok mellé zárójelbe a következő módon:

P_1	P_2	P^c
66.000 (1)	45.000 (2)	27.000 (4)
33.000 (3)	22.500 (5)	13.500 (9)
22.000 (6)	15.000 (8)	9.000 (10)
16.500 (7)	11.250	6.750

az itt felírt számokkal elosztva az egyes pártokra leadott szavazatok számát a hányadosoknak egész számainak összege egyenlő az illető szám mellé írt sorszámmal; például a 22.000 a 66.000-ben háromszor, a 45.000-ben kétszer, a 27.000-ben egyszer foglaltatik egészen $3+2+1=6$. Következőleg a Hondt-féle osztó a táblázatnak az a száma lesz, amelynek sorszáma egyenlő a megválasztandó képviselők számával. A jelen példában 5 képviselőt kell megválasztani, az (5) sorszám mellett 22.500 áll, tehát ez a Hondt-féle osztó.

22.500 a 66.000-ben 2-szer foglaltatik, tehát a P_1 párt két mandátumot kap, a 4.500-ben szintén kétszer, tehát a P_2 párt is kettőt kap a 27.000-ben egyszer, tehát a P_1 párt egy mandátumot kap. Már említettük, hogy erre az osztásra tulajdonképen szükség nincs, ha mint az a gyakorlatban tényleg történik, csak annyi számot látunk el a táblázatban

sorszámmal, ahány képviselőt kell választanunk. Ez esetben ugyanis minden párt annyi mandátumot kap ahányat a párt hányadosaiból a táblázatban sorszámmal láttunk el. (22. oldal.)

b) A Hondt-rendszer értelmében minél nagyobb valamely pártnak a leadott szavazatok mandátumonkénti számának átlaga, annál jobban megérdemli a párt mandátumait. Következésképpen a fenti példa esetén ha egy mandátumról van szó, úgy azt a P_1 pártnak kell adni, mert akkor érjük el a legnagyobb átlagot (66.000). Ha két mandátumról van szó, akkor ha a második mandátumot is a P_2 pártnak adnók, az átlag 33.000 volna, ha azt a P_2 pártnak adnók, akkor 45.000, ha a P_3 pártnak, akkor 27.000, tehát a második mandátumot a P_2 párt kapja. Ha három mandátum felett kell rendelkezünk, akkor ha a harmadik mandátumot a P_1 pártnak adjuk, az átlag 33.000, ha P_2 -nek 22.500, ha a P_3 -nak úgy 27.000 volna, következésképpen a harmadik mandátumot a P_1 pártnak kell adni. Négy mandátum esetén, ha a negyediket P_1 -nek adnók az átlag 22.000, ha P_2 -nek 22.500, ha P_3 -nak 27.000 volna, tehát a negyedik mandátumot ez utóbbi párt kapja. Ha öt mandátumról van szó, akkor ha az ötödik mandátumot a P_1 pártnak adjuk az átlag 22.000, ha P_2 -nek 22.500, ha P_3 -nak akkor 13.500 volna, tehát az ötödik mandátumot a P_2 párt kapja.

Ha több mandátumról volna szó hasonlóképpen járunk el. Az utolsó mandátumnak megfelelő

átlag a Hondt-féle osztó. Ellenőrzésül szolgálhat, hogy ez az osztó a pártra leadott szavazatok számában annyiszor foglaltatik, ahány mandátum az illető pártot a rendszer értelmében illeti.

A törvény ezeken az általános eseteken kívül, még bizonyos igen ritkán előforduló kétes esetekre vonatkozólag is intézkedik.

Az egyes pártokra leadott szavazatok számának 1, 2, 3, 4-el stb. való osztása révén előfordulhat az az eset, hogy táblázatunkban két vagy több hányados egyenlő lesz. Legyen például az egyes pártokra leadott szavazatok száma a következő: a P_1 pártra 60.000, a P_2 -re 40.000 és a P_3 -ra 30.000, ha a rendelkezésre álló mandátumok száma 5, a helyzet következőkép alakul:

P_1	P_2	P_3
60.000 (1)	40.000 (2)	30.000 (3)
30.000 (4)	20.000	15.000
20.000		
15.000		

Az előbbieik értelmében az első mandátum a P_1 a második a P_2 pártot illeti. A harmadik mandátum egyenlő jogon úgy a P_1 mint a P_3 párté; ez esetben nincs nehézség, a harmadik és negyedik mandátumból egyet a P_1 és egyet a P_3 pártoknak adunk. Az ötödik mandátum kérdése példánk esetén már kényesebb, ez ugyanis egyenlő jogon illeti a P_1 és P_2 pártokat, azonban miután csak egy mandátum felett

rendelkezünk, csak az egyik pártnak adhatunk mandátumot. Ez esetben a törvény értelmében sorshúzással kell eldönteni, hogy melyik párt legyen a kérdéses mandátum.

Tegyük fel, hogy a fenti példa esetén 7 mandátum szétosztásáról volna szó, akkor az ötödik és hatodik mandátumot a P_1 és P_2 pártok kapnák. A hetedik mandátumnál újra az előbbi nehézséggel állunk szemben, azzal a különbséggel, hogy az egyik pártnak, a P_3 -nak, melyet a kérdéses mandátum illetve, még egyáltalán nincs mandátuma. Ez esetben a törvény értelmében a sorshúzástól el kell tekinteni és a kérdéses mandátumot ez utóbbi pártnak kell adni. Ha több oly pártot illetve egy kérdéses mandátum, melyek még mandátummal sem bírnak, akkor köztük szinten sorshúzással kell eldönteni, hogy melyiké legyen a mandátum.

A pártlajstromon a jelöltek és pótjelöltek száma rendszeresen meghaladja a megválasztott képviselők számát. Legyen például a lajstromon a jelöltek összes száma 15, a megválasztott nemzetgyűlési tagoké pedig 6, akkor a lajstrom a sorrendben szereplő első hat jelölt van megválasztva; a többi nemzetgyűlési póttag marad.

Ha a lajstromon a jelöltek és pótjelöltek együttes száma egyenlő az elnyert mandátumok számával, akkor valamennyi jelölt és pótjelölt nemzetgyűlési taggá választott meg.

Ha valamely lajstromon a jelöltek és pótjelöltek

összes száma kisebb a lajstromot illető mandátumok számánál, akkor a lajstrom csak annyi mandátumot kap, ahány jelölt és pótjelölt a lajstromon szerepel. A többi mandátum a többi párt között a Hondt rendszere segítségével osztatik szét. A törvénynek ez az intézkedése minden esetre arra fogja a pártokat ösztökélni, hogy lajstromaikra elegendő számú jelöltet és pótjelöltet írjanak.

Az arányos választójog irodalma.

Magyar:

Jordán Károly: A választójogi rendszerekről.
(Huszedik Század 1908.)

Rédei József: Uj parlamentarizmus. (Poltzer
Budapest 1913.)

Fontosabb külföldiek:

République et Canton de Genève. Loi organique
sur la représentation proportionnelle. 3 sept. 1892.

J. Massau : La représentation proportionnelle.
Gand. 1892.

Meyer A.: A propos de la représentation pro-
portionnelle. (Revue Générale des Sciences Paris
1905.)

G. Lachapelle: La représentation proportion-
nelle. Paris. (Alcan) 1911.

Klöti: Die Proportionalwahl in der Schweiz.
(Zeitschr. f. schweizerische Statistik. 1901. p. 220.)

Humphreys: Proportional representation. Lon-
don 1911.